

Marc Ferrer és un historiador i bomber que des de fa anys lluita per recuperar la memòria històrica d'un col·lectiu oblidat en els grans esdeveniments tot i que sempre hi ha jugat un paper rellevant. «Bombers en guerra» és una web que va néixer fa un any i que recull 20 cossos de bombers durant els anys de la guerra civil, entre els quals hi ha els de Manresa i Igualada. **Text: Albert Blaya Sensat**

Història

ELS BOMBERS CONSTRUEIXEN LA SEVA MEMÒRIA DE GUERRA

No hi ha res més important que la memòria. En l'era de la immediatesa, el clic i el voler anar més i més ràpid, la memòria és un escull segur, un punt que connecta, hibrida i explica. Perquè la memòria existeixi i hi tingui el seu espai, és necessari que algunes persones se'n preocupin i la reguin. Aquesta és la tasca que el terrassenc Marc Ferrer du a terme des de fa molts anys. Historiador i bomber voluntari, Ferrer fa anys que treballa en silenci per treure a la llum una memòria que, fins ara, no havia estat rescatada: el paper dels bombers catalans durant la guerra civil, una part de la història que fins fa poc no tenia espai dins el relat de la guerra, indocumentada i molt poc estudiada, ocupava un espai gairebé perifèric en l'eix central del conflicte armat.

El mes de juliol passat, coincidint amb l'aniversari de l'esclat de la Guerra Civil Espanyola, la web «Bombers en Guerra» va veure la llum. Aquest projecte és el resultat

de 15 anys de feina. «El 2005 vaig començar a interessar-me pel tema. Vaig adonar-me que durant la guerra ningú parlava dels bombers, i per força hi havien de jugar un paper important. El nostre país els últims 200 anys no s'entén sense els bombers», explica Ferrer. Amb aquest objectiu, Marc Ferrer va començar una tasca complexíssima perquè ningú abans l'havia abordada: recuperar la memòria d'un col·lectiu oblidat més de 80 anys després. Un treball de recerca molt extens que, finalment, va veure la llum el 2020. Tot i això, Ferrer explica que no està ni molt menys acabat, sinó que és una feina en progrés. «Tinc uns 20 cossos de bombers registrats, però calculo que a Catalunya n'hi va haver 40. Me'n falten la meitat, i molts dels que tinc n'he trobat poca cosa, sobretot dels de Lleida». Entre els cossos destacats, hi ha el d'Igualada i el de Manresa, que té un total de 39 bombers enregistrats.

«Hi havia familiars amb els quals contactava que no sabien que els seus avis o besavis eren bombers, ni què els havia passat. Els

Des del 2005, Ferrer ha anat passant d'arxiu en arxiu recopilant i recollint tota la informació possible sobre els bombers durant la guerra civil

trucava amb un expedient, una fotografia de grup o un consell de guerra de l'època amb les dades del seu familiar, i aleshores ho descobrien». En aquest sentit, la feina de Ferrer ha estat també una ajuda per a algunes persones que desconeixien per complet el passat dels seus familiars.

L'historiador terrassenc reivindica els bombers més enllà del seu paper durant la guerra civil. Un rol poc estudiat en un dels conflictes més analitzats pels experts, el cinema i la literatura. «Durant la Setmana Tràgica es van cremar molts convents, els bombers hi van jugar un paper molt important. A final dels 70 i 80 del segle XIX es van cremar moltes indústries tèxtils i els bombers eren els encarregats de posar-hi fre. I no està gairebé documentat». En aquest sentit, Marc Ferrer s'ha topat amb un buit de memòria important, fet que ha suposat que la feina a fer hagi estat molt més feixuga i lenta del que ho hauria estat investigar sobre un altre camp. «Hi ha molts arxius en què sí que trobava infor-

Un grup de bombers dels anys 30 del cos de Barcelona

mació, però en d'altres pràcticament només hi havia el nom i alguna dada més.» De fet, la majoria de fotos que surten a la web són posteriors a l'any 1939 i, per tant, hi apareixen els bombers que van continuar al cos posteriorment. Això limita molt el ventall de fotografies perquè hi ha molts casos de bombers que van ser depurats de les seves funcions. Ferrer viu un procés kafkià en què en molts casos els bombers que busca dins els propis arxius no consten com a bombers, cosa que dificulta el doble el procés de recerca. «Estan dins l'arxiu de treballadors municipals, i en aquesta definició moltes vegades apareixen com a mecànic, electricista, xofer... Fins que no tinc una llista, no els trobo tots.»

La tasca de Ferrer té molts punts diferents. A vegades s'assembla a la d'un paleontòleg, com si el passat estigués soterrat sota piles i piles de dades inservibles per al seu projecte i hagués de detectar només aquelles vàlides, i d'altres d'investigador. «A vegades em topava amb bombers dels quals només tenia nom i primer cognom. A partir d'aquí he trobat eines com la web *MyHeritage* que m'han permès buscar familiars i poder contactar amb ells». Processos laberíntics que el portaven per esqueles, telèfons i correus en els quals havia de provar sort. «A vegades en tenia i podia contactar amb el familiar i d'altres, no. Cada cas és un món». Tot i les dificultats, Ferrer mai va tenir la temptació de tirar la tovallola sent conscient que hi havia fotografies o dades que mai podria trobar. «Quan les coses han estat més difícils, més motivat he estat. A més, he tingut l'ajuda de la meva parella i de gent que m'ha donat un cop de mà a l'hora de buscar en els arxius». No només ha estat complicat el procés de recerca, sinó que una vegada Ferrer va trobar les fotografies va haver de bregar amb els drets d'imatge. «La majoria de fotografies em costaven 10 cèntims, però per alguna he pagat 20 euros», subratlla Ferrer.

Cada cos de bombers és diferent quant a extensió, nombre de bombers i informació disponible. El de Barcelona, amb més de 400 efectius, conté molta més informació (i més fàcil de buscar) que cossos com el de Lleida, en què l'autor de la recerca explica que «ha estat molt complicat perquè les actes de l'època a Lleida no les he pogudes consultar». En el cas de Manresa, Ferrer es va documentar en part gràcies al llibre dels 150 anys de Bombers a Manresa, publicat el 2003 per Gal·la Garcia. El cos manresà és el segon més antic de Catalunya, després de Barcelona. «Em vaig trobar que en els capítols que es parlava de la guerra civil la informació era molt genèrica. Es deia que alguns bombers havien anat al front però no quants, que alguns havien estat depurats però no els noms». A partir d'aquestes pàgines, Ferrer va anar a l'arxiu municipal de Manresa i al Comarcal amb una llista de bombers i a demanar informació per començar a analitzar-la. «Allà vaig trobar fulls de serveis, alguns expedients, propostes de reorganitzacions del cos, un inventari amb tot de material que hi ha al cos per fer-te una idea del que tenien.»

Dels 40 bombers identificats a Manresa, 22 ja hi eren abans de la guerra. D'aquests 40, a la web n'hi ha 39 perquè un és dubtós. Aquest és Josep Firmat i Serramalera, arquitecte municipal de Manresa encarregat de construir el Kursaal (1927), entre altres obres, com el quiosc de Sant Domènec. Segons alguns informes que Ferrer va trobar, hauria estat depurat abans de la guerra (1936) per les noves au-

ELS BOMBERS DEL COS DE MANRESA DURANT LA GUERRA

NOM I COGNOMS	LLOC DE NAIXEMENT	DATA DE NAIXEMENT	DATA D'ENTRADA AL COS
Leandre Almasque Calveras	Manresa	16/12/1894	15/02/1928
Adolfo Antonés Abad	Barcelona	26/10/1899	13/10/1926
Manuel Antonés Martínez	Manresa	6/04/1873	25/02/1928
Joan Armengol Gardena	Manresa	-	17/08/1937
Pere Armengou Torra	Manresa	10/05/1905	21/02/1932
Ignasi Balaguer Bacardit	Manresa	16/12/1879	9/07/1931
Ramon Balil Ribalta	-	13/03/1885	1916
Joan Bardés Barbens	Manresa	-	1904
Josep Blasi Escudé	Barcelona	12/04/1888	-
Baldomer Borràs Valls	Igualada	25/03/1868	16/07/1902
Joan Botines Botifoll	Manresa	24/06/1897	25/01/1928
Pere Bria Vidal	Baells	28/08/1897	10/03/1934
Genís Carné Luga	-	6/03/1892	31/10/1928
Castells Fius, Ignasi	Manresa	17/03/1901	15/02/1928
Mansuet Cenzano Vila	Sant Fruitós	5/05/1901	16/04/1934
Josep Civit Sicra	Manresa	17/02/1895	27/03/1916
Pere Domènech Muntaner	Manresa	27/06/1882	27/08/1905
Lluís Duocastella Sarquella	Manresa	14/11/1896	30/09/1921
Jaume Figueras Roca	-	-	15/09/1936
Josep Firmat Serramalera	Manresa	21/12/1889	15/02/1915
Josep Fontdevila Borràs	Manresa	30/11/1894	3/06/1925
Bartomeu Fornells Clarà	Sallent	19/04/1894	12/01/1927
Francesc Golet Callis	Manresa	11/01/1899	16/12/1925
Baldomer Guinó Burgès	Berga	3/12/1870	1904
Manuel Ibern Font	Manresa	8/10/1892	1/10/1921
Bonaventura Llauro Rispà	Sant Romà	2/09/1869	16/07/1904
Ramon Marín Rodríguez	Manresa	1905	10/04/1933
Josep Mas Casellas	Manresa	28/08/1883	3/04/1916
Joan Miquel Escola	Manresa	-	1931
Ramon Montserrat Camps	Manresa	12/06/1878	16/07/1904
Josep Pellicer	-	-	1937
Simon Pericas Calmet	Manresa	21/11/1881	1900
Marcel·lí Piñot Serra	Rajadell	26/11/1896	1/01/1924
Josep Ratera Suriñach	Súria	28/02/1876	1/05/1896
Félix Salido Sánchez	Linares	19/08/1905	16/08/1933
Antoni Serra Mauri	Manresa	13/06/1901	1/06/1923
Salvador Serra Prat	-	1907	18/05/1934
Antoni Serra Vilapriño	Calaf	9/02/1867	-
Josep Soler Clarena	Manresa	31/08/1890	1/10/1921
Magí Subirana Quius	Sant Mateu	17/05/1874	3/04/1916
Ramon Tàsias Riera	Castellnou	13/04/1862	1/06/1879

SEGELL DEL COS DE MANRESA
Segell de l'època amb l'escut de la ciutat que els bombers portaven als seus uniformes i cascos

CASC DE BOMBERS DE L'ÈPOCA
Aquest és un casc utilitzat els anys 30 en la gran majoria dels cossos de bombers durant aquells anys

El cos de bombers de Manresa és el més antic de Catalunya després del de Barcelona. Vuit bombers manresans van ser mobilitzats durant la guerra

toritats republicanes, però en algun altre arxiu Ferrer es va topa amb el fet que abans de la guerra ja no era arquitecte. «Tinc dubtes, però els indicis apunten a la primera opció. Hi ha informes contradictoris respecte a Firmat i Pere Armengou, que també va ser arquitecte municipal, i les dates ballen una mica. A vegades no tens tota la informació que voldries i t'has de conformar amb informes o arxius contradictoris.» No és quelcom nou per a Ferrer, que al llarg de la seva investigació s'ha trobat en nombroses ocasions amb informes contradictoris de diferents èpoques que l'obliguen a anar amb peus de plom a l'hora de determinar si és o no verídica la informació.

Una de les tasques principals en tot aquest extensíssim treball ha estat el de detectar el nombre de bombers que va acabar anant al front durant la guerra civil. Quan s'estudia aquest grup, es posa molt la mirada en la seva feina durant la guerra com a punt clau per apagar incendis durant els bombardejos i altres situacions, però què passa si aquests bombers van a la guerra? Qui fa la seva feina? Marc Ferrer explica que, «segons els meus càlculs, entre el 40 i el 50% dels bombers catalans que jo tinc investigats van anar al front. A Barcelona es va suplir amb gent del carrer, però al principi del 39 també van ser mobilitzats i la ciutat es va quedar sense. Això pràcticament no s'explica i és un punt central». Molts dels bombers mobilitzats van anar a parar als batallons d'obres i fortificacions a causa de l'edat dels bombers en estar entre els 35 o més de 40 anys. «Això feia que no haguessin de carregar el fusell i es dediquessin a construir les trinxeres i les fortificacions. Quan passaven els avions i bombardejaven les trinxeres, també acabaven morint».

A part de les xifres i les estadístiques generals, claus per donar context i visibilitzar el paper dels bombers durant la guerra, Ferrer buscava explicar històries, posar cara i ulls i donar una veu més o menys reconeixible a tots aquells bombers que mai han estat narrats. «El que més m'agrada és poder trobar noms i cognoms i la seva història, i no sempre s'aconsegueix perquè la informació és escassa».

Ferrer és coautor dels llibres *Bombers de Catalunya, història i present* i *Història del Cos de Bombers de Terrassa*, i encara en vol sumar algun més. «La meua idea és fer algun llibre, però encara falta camí». Ferrer va rebre 600 euros del Memorial Democràtic després d'haver demanat una subvenció. «Almenys serveix per pagar la benzina i els trasllats. Si hagués de facturar les hores que he fet... Però simbòlicament és una ajuda que m'ha anat bé». La feina de Ferrer és voluntària, amb poquíssimes ajudes econòmiques i només la seva voluntat per aclarir la vida dels cossos durant la guerra. L'historiador encara té al davant un llarg recorregut abans de poder publicar res definitiu. «El pont d'octubre la meua parella i jo anirem a Olot per descansar i aprofitarem per anar a l'arxiu per consultar el cos de bombers.» Mentre la memòria dels bombers segueix sent una quimera, Ferrer continuarà treballant perquè surti a la llum.

Bombers catalans a Madrid l'agost del 1937 amb el delegat de la Generalitat a la capital espanyola

ARXIU: MUNDO GRÁFICO

COS DE BARCELONA

► **BOMBERS DE BARCELONA AMB UN CADÀVER.** Una de les fotografies que es poden trobar a l'arxiu de Marc Ferrer i que més impacte li van causar és precisament aquesta, en la qual un grup de bombers de Barcelona troben i recullen un cadàver en una carretera durant l'any 1936. L'home probablement va ser assassinat a l'inici del conflicte armat. De la fotografia sorprèn el posat divertit de dos dels bombers (de la dreta), en un to irònic i desenfadat, que contrasta amb els rostres dels dos altres bombers. El taüt i la pala fa pensar que no només el van trobar, sinó que també el van enterrar. També és interessant veure els uniformes dels bombers, que en cada cas és diferent, molt allunyats dels que tenim actualment en el nostre dia a dia. Durant la guerra molts dels cossos de bombers van haver de desenvolupar altres tasques que no eren exclusivament les seves, i és precisament aquest rol silenciats i invisibilitzats el que Ferrer pretén treure a la llum amb la seva recerca. Molts dels cadàvers que es trobaven en zones abandonades eren els bombers els encarregats de recollir-los.

FAMÍLIA LLAVANERAS

ARXIU PARTICULAR

L'AUTOR

MARC FERRER, CREADOR DE «BOMBERS EN GUERRA»

Marc Ferrer (Terrassa, 1974) es va graduar en Història a la Universitat Autònoma de Barcelona el 2005, any en què també va iniciar una exhaustiva recerca sobre els bombers catalans durant la guerra civil. 15 anys després i amb 20 cossos estudiats, Ferrer vol continuar la seva tasca fins a poder tenir tots els del territori català, una vintena més fins arribar als 40 cossos que calcula que hi havia durant aquells anys. A més, Ferrer és membre de la junta del Centre d'Estudis Històrics de Terrassa (CEHT) i treballa a la Direcció General de Protecció Civil de la Generalitat de Catalunya. També és bomber voluntari del Parc de Matadepera. A part del seu vessant professional, l'interès de Ferrer en la història dels bombers no és nou, i el terrassenc suma una llarga trajectòria en el món editorial i ha publicat quatre volums que parlen sobre els bombers. D'ençà el 2016, Ferrer es va centrar de forma ininterrompuda en la història dels bombers catalans durant la guerra civil per intentar treure'n l'entrellat, creant «Bombers en Guerra», una web que conté dades, fotografies, noms i cognoms i tot un seguit d'informació que Ferrer ha anat recollint els darrers 15 anys. A més, també porta una altra web que s'encarrega de divulgar històries de bombers i curiositats vàries. La web es diu «Històries de bombers». Coautor de dos llibres d'història relacionats amb els bombers: *Història del Cos de Bombers de Terrassa* (2004) i *Bombers de Catalunya: història i present* (2009). Coautor també dels llibres *Els bombers seran sempre nostres* (2018) i *Una història de Terrassa* (2018).

ELS BOMBERS CATALANS SOTA L'INFERN DE LES BOMBES

Els bombers catalans també van jugar un paper clau en un dels episodis més emblemàtics de la guerra civil que recull Marc Ferrer a *Bombers en Guerra*, però en aquest cas els bombers catalans van haver de marxar fora del territori per ajudar els seus companys a Madrid.

Un dels punts centrals de Francisco Franco en el seu full de ruta durant els primers mesos de guerra era la conquesta de Madrid de forma ràpida per intentar fer-se fort. Des del 1936 els franquistes van intentar conquerir Madrid, però vist el fracàs terrestre, des del mes de març del 1937 els feixistes van iniciar una operació aèria per tal d'esgotar la ciutat i la resistència dels madrilenys. Al principi d'estiu del 1937 el Cos de Bombers de Madrid va començar a quedar-se sense forces i sota mínims a causa d'una enorme pressió per part de les forces aèries franquistes. Ja havien mort cinc bombers durant el setge i tenien problemes per continuar, havent de camuflar-se per no ser descoberts. Des de Catalunya, la Federació Catalana de Bombers va tenir la idea de rellevar els apagafocs madrilenys perquè al territori català la situació era menys exigent en aquell moment i permetia als bombers catalans donar un cop de mà a Madrid. L'arribada dels bombers catalans a la capital de la República va ser molt comentada per la premsa, tant catalana com la de Madrid, i l'expedició va durar fins al principi del 1938.

Així doncs, el juliol del 1937, la Fede-

ració va fer una primera crida i fins a 30 bombers de diferents cossos van anar a la ciutat madrilenya. Tot i l'ajut per part dels cossos catalans, els apagafocs de Madrid no van renunciar a la seva tasca i no van voler abandonar malgrat el setge de les tropes franquistes. L'arribada a la meseta no va ser senzilla per als bombers catalans. Tant pel que fa a allotjament com a material, hi va haver dificultats. A més, com destaca Marc Ferrer, «alguns ajuntaments van assumir els costos i les despeses dels bombers de les seves ciutats, fet que va comportar que els consistoris deixessin d'enviar efectius en les lleves posteriors per una mancança econòmica». Si bé és cert que posteriorment hi ha hagut molt silenci pel que fa a l'anàlisi, durant l'època es va parlar bastant dels bombers catalans a Madrid. La premsa n'anava plena i mitjans com *Mundo Gráfico*, *ABC* i *Unión Radio Madrid* en van fer reportatges, cròniques i peces radiofòniques.

A Madrid, els bombers catalans van ser acollits com a autèntics herois i van rebre tot d'homenatges del poble madrileny, l'alcaldia, el Govern espanyol i la Generalitat de Catalunya. Una mostra més, segons Marc Ferrer, del «paper vital que van jugar els bombers durant la guerra civil.» L'alcalde de Madrid, Rafael Henche, en va dir: «Son magníficos estos hermanos que nos habéis mandado de Cataluña». El que va unir tots els bombers va ser la seva generositat i solidaritat envers el cop d'estat perpetrat per Franco. Durant mesos van estar convivint i jugant-se la vida per un objectiu comú.

SEGELL DE L'EXPEDICIÓ A MADRID
En ple auge dels bombardejos a Madrid per part de les tropes franquistes, desenes de bombers catalans van ser enviats a Madrid per ajudar els seus companys madrilenys en defensa de la República

Els bombers madrilenys, formats l'any 1905, comptaven, més o menys, amb el mateix nombre d'efectius que els de Barcelona, uns 400 per a una ciutat de més d'un milió d'habitants. A més, el cos de Madrid havia de servir també a altres poblacions de la perifèria que no tenien bombers propis. Com va passar també amb alguns membres catalans, hi havia simpatitzants del cop d'estat dins les seves files. No tots eren partidaris de la República. Alguns membres del cos madrileny van ser executats a l'inici de la guerra. L'exbomber madrileny J. M. Redondo recordava l'episodi dels bombers catalans amb certa emoció a *Eldiario.es* quan explicava que «el que més recordo era que els bombers catalans vinguessin per solidaritat i per creure en la República». És interessant aquest punt de vista perquè, tal com diu Marc Ferrer, els bombers «som un col·lectiu que sol caure bé i és estimat per la població. A Catalunya, després de l'1-O, molta gent sensible amb l'independentisme ens va mostrar el seu agraïment, i històricament també ha estat així, com es pot veure en el cas dels bombers catalans que van anar a Madrid».

Cada cos va aportar un nombre determinat de bombers. En el cas de Manresa, es té constància de dos noms, però Marc Ferrer només en va poder documentar un: Jaume Figueras Roca, xofer de professió que va ser mobilitzat a Madrid el juliol del 37, en ple auge dels bombardejos facciosos a la capital. Figueras havia entrat al cos una vegada havia començat la guerra civil, el setembre del 1936, sent un dels pocs bombers documentats del cos de Manresa que va entrar al cos quan ja havia començat el conflicte. El 31 de març del 1938, el bomber va ser mobilitzat al front.

COS DE REUS

▶ **BOMBERS DE REUS L'ANY 1932.** Imatge d'arxiu en la qual s'aprecia el Cos de Bombers de Reus juntament amb l'alcalde de l'època, el senyor Enric Cavallé Muixí, del Partit Republicà Radical, que va estar al càrrec entre el 1932 i el 1934. Marc Ferrer té constància de 44 bombers del cos que van estar actius durant la guerra civil. Un dels casos més sonats en aquest cos és el d'Enric Llauredó Roig, nascut a Maspujols, que va morir en acte de servei quan tenia 27 anys durant la inspecció d'un soterrani a Reus. Llauredó havia entrat al cos una vegada la guerra ja havia començat, el 15 de setembre del 1936, i va morir pocs mesos després, el desembre del mateix any, en l'incident del soterrani.

El 14 de gener del 1939, amb l'exèrcit franquista a les portes de Reus, el Cos de Bombers va rebre ordres directes de la Junta de Defensa Passiva de Catalunya per preparar-se per abandonar la ciutat. De camí a la frontera, els bombers de Reus van fer parada 8 dies a Vic, on els apagafocs van ajudar els bombers d'aquella ciutat, que estava sent bombardejada i els van deixar un vehicle Hispano Suiza. El 30 de gener, l'expedició reusenca va creuar la frontera amb les dues autobombes Ford, dues ambulàncies marca Dodge i Republik, i 3 camionetes, dues Ford i una Chevrolet. El març del 1939 l'Ajuntament de Reus va localitzar a Girona i a Vic els dos vehicles Hispano Suiza que havien estat deixats durant la retirada.

BOMBERS DE REUS